

Aranyosvidék demográfiai jelenségei

Magyarázattal kell kezdenem. „Aranyosvidék“ nevű tájegység nem található a térképen. A valóságban sem. Legalábbis abban az értelemben, ahogy beszélünk Csíkról, Kásznról, Ermellékről, Tövishátról, Erdővidékről vagy Nyárádteréről, amelyek többé-kevésbé egységes jellegű, megközelítőleg körülhatárolható körzetet jelentenek. A tanulmányomban szereplő Aranyosvidék nem öleli föl a folyó egész medencéjét a forrástól a torkolatig, viszont hozzátartozik a Marosvölgy egy része is. Lényegében véve tehát a történelmi Aranyosszékről van szó, amelyhez hozzávettem még Tordát, Gyérest és egy-két falut.

Attól kezdve, hogy az Aranyos kilép a hegyek közül, egészen Marosba ömlésének környékéig terjed az a tájék, amelyről írni szándékozom. Területe Kolozs és Fehér megye egy részét öleli föl. Meglehetősen gazdag vidék. Altalajának kincsei: só, mészkő, gipsz, alabástrom, agyag stb. Ezek a nyersanyagok — párosulva az iparfejlesztéssel, amely különösen az utóbbi évtizedekben lendült föl — Tordát az ország erős építőanyaggyártó központjává tették. A gyéresi Sodronyipar megyénk legnagyobb üzeme.

Földje termékeny; híres a zöldségtermesztése, szőlészete, sok itt a gyümölcsös, jól terem a gabona, takarmány, fejlett az állattenyésztés.

Fekvése is szerencsés: itt halad át a Biharpüspöki—Bukarest—Giurgiu nemzetközi vasút. Három fontos csomópontja van: Székelykocsárd, ahonnan Marosvásárhely, Székelyföld irányába nyílik elágazás, Gyéres, tordai elágazással, és Torda, ahonnan az Aranyos menti keskenyvágányú vezet a hegyek közé Abrudbányáig. De itt halad át az ugyancsak nemzetközi E 15-ös műút is, amelyből Tordán nyílik elágazás a Maros felső folyása felé.

Mindehhez vegyük még hozzá gazdag és szerteágazó vízhálózatát, s megértjük, miért lakott vidék ez évezredek óta — gazdag régészeti anyag bizonyítja ezt. E területen ma 1 municípium (Torda), 1 város (Aranyosgyéres), 2 városi alárendeltségű község és 9 község található: összesen 2 város és 36 falu.

Aranyosvidék az Erdélyi-medence egyik legsűrűbben lakott körzete. Lakossága 1973. január 1-én elérte a 118 080 főt. Népsűrűsége majdnem kétszerese az országos átlagnak, hiszen itt négyzetkilométerenként 157,2 ember lakik. E terület népességének alakulását 1930-tól napjainkig vizsgáltam. Ebben az időszakban az összlakosság a következőképpen növekedett:

1930	1956	1966	1973
67 537	88 014	106 831	118 080

Az adatokból kitűnik, hogy 43 év alatt a vidék lakossága 76%-kal növekedett, meghaladva az országos (46%) átlagot. Az évi átlagos növekedés ebben az időszokban 1,74%. A lakosság számának alakulása tekintetében az Aranyosvidék két különböző körletre osztható:

— az első övezetbe azok a falvak tartoznak, amelyek közvetlenül a Maros és az Aranyos partján helyezkednek el. Jellemző sajátosságuk, hogy népességük a vizsgált időszakban erőteljesen fejlődött;

— a második övezet a folyóktól távolabb eső — s többnyire a hegyek között (vagy alján) meghúzódó — falvakat öleli föl; lakosságuk száma csökken vagy megállt.

E jelenségek okát keresve azt tapasztaljuk, hogy a folyók menti helységekből összpontosul mindaz, ami az ipar fejlődéséhez szükséges: a víz éppúgy, mint a földgáz, de itt gazdag a vasút- és műúthálózat is. Divatos kifejezéssel: az infrastruktúra itt nyújtja azt, ami mind a termelőerők fejlesztéséhez, mind a városiasodáshoz, közművesítéshez, a civilizált életmódhoz szükséges.

E körzetben négy iparosodó város — Torda és Gyéres az Aranyos mentén, Enyed és Újvár a Maros partján — fejlődött gyors ütemben, s vonzotta a mező-

gazdaság gépesítése nyomán fölszabadult munkaerőt. E városokban, különösen Tordán és Gyéresen, ugyanakkor kiterjedt új lakónegyedek épültek. Mindezek következtében az első övezet lakossága az utóbbi években fokozott mértékben gyarapodott (városban és falun egyaránt), s a vidék városiasodása előrehaladott. Az Aranyosmente lakosságának 68%-a Tordán és Gyéresen meg a hozzájuk tartozó városi alárendeltségű falvakban él.

A lakosság növekedését meghatározó tényezők alakulását a Kolozs megyéhez tartozó területen vizsgáltam. 1968—1972 között a születések, halálozások, a természetes szaporulat, a vándorlási különbözet és a teljes szaporulat a következő képet mutatja:

	1968	1969	1970	1971	1972
születési arányszám	25,6	20,9	19,1	17,6	18,0
halálozási arányszám	8,5	8,8	7,7	8,1	7,8
természetes szaporulat	16,2	12,1	11,4	9,5	10,2
vándorlási különbözet	8,2	3,0	5,5	2,5	—0,6
teljes szaporulat	24,7	15,1	16,9	12,0	9,6

Az adatok szerint a vizsgált időben a népesség alakulását az összes demográfiai tényezők egyaránt befolyásolták.

A *születési arányszám* 1971-ig csökken, majd kissé emelkedik, de általában alacsonyabb az országos átlagnál. Magyarázata a következő:

— A vidék városiasodottságának már említett előrehaladottsága. Világviszonylatban is megállapították, hogy a városok születési aránya alacsonyabb, mint a falvaké.

— Az átlagos életkor meghosszabbodása nyomán a termékeny lakosság aránya az összlakosságon belül csökkent, a születéseket ellenben az összlakossághoz viszonyítjuk.

— A vizsgált időszakban a termékeny lakosság abszolút számokban is kisebb volt, mint azelőtt. Az elemzett években léptek be a termékeny lakosság soraiba azok a korosztályok, amelyek a háború alatt és az azt követő inséges években születtek. Köztudomású, hogy a háborús esztendőkből erősen megcsappant a születések száma. A termékeny lakosság a vizsgált időszak végén kezdett növekedni, ugyanis az ötvenes évek szülői (amikor magas volt a születési arány) ekkor érték el a termékenységi korhatárt. Ez a növekedés már kezd megmutatkozni a születések emelkedésében; a tendencia előreláthatólag a közeljövőben fölerősödik.

— A házasságkötések száma és aránya az elemzett esztendőkből országos és aranyoszéki viszonylatban is alacsonyabb volt az előző évekenél. E jelenséghez a termékeny lakosság csökkenésén kívül hozzájárult az a tény is, hogy a családalapítási korhatár kitolódott a kötelező oktatás meghosszabbodása, a fiataloknak a szülői háztól való eltávozása és más okok folytán.

A *halálozási arányszám* általában alacsony, a háború előttinek a fele, csökkenő irányzatot mutat, alacsonyabb az országos átlagnál. A halálozási arány csökkenése mindennél jobban tükrözi a megjavult életkörülményeket.

Következésképp a népesség számának növekedésében ezen a tájon a születések alakulása csupán az egyik fontos tényező. Ugyanennyire jelentős az életszínvonal emelkedése, a közegészségügy fejlődése, a személyi higiénia javulása s a halálozási arány csökkenése a modern orvostudomány eredményei következtében.

A *természetes szaporulat* alakulása az említett két tényező hatására nem követi mindenben a születési arány változásának görbáját, csökkenése alacsonyabb, a periódus végén mutatkozó emelkedése viszont erőteljesebb. Alig valamivel alacsonyabb a háború előtti szintnél, amikor 11—12% volt.

A *vándorlási együttható* is sajátosan alakult az elmúlt években. Az 1972-es év kivételével az Aranyosvidékre bevándorlók száma meghaladta az eltávozottakat; a vándorlási különbözet pozitív. Az Aranyosvidék tehát, különösen Torda és Gyéres ipara, messzi tájakról vonzza a lakosságot. Különösen a Mócvidékről, de más területekről is. A gyéresi téglagyárba például a Szilágyságból telepítettek ide munkásokat.

De a vizsgált területen is élénk a vándorlási folyamat; az ipari központokba és a városperemi községekbe irányuló áramlást a távolabb eső falvak elnéptelenedése kíséri. Emiatt szükségesnek mutatkozik a vándorlást és a demográfiai tényezők

alakulására kifejtett hatását részletesen elemezni. Az országszerte végzett fölmérések azt tanúsítják, hogy az elvándorlás a férfiakat és főleg a munkaképes fiatalokat érinti (ez utóbbiak esetében a szakiskola a főközvetítő). Ha a körzet lakosságának nemek és korcsoportok szerinti megoszlását tanulmányozzuk, igazolódik az országos tapasztalat:

— Azokban a falvakban, ahonnan tömegesen távoztak, a munkaképes emberek száma az összlakosságon belül megcsappant. Viszont ellenkező jelenség tapasztalható a városokban és a hozzájuk tartozó községekben. Így például Tordán a munkaképes lakosság (16—60 év között) 64,2%, míg Várfalván — ahonnan sokan vándoroltak el — csupán 57%. Még szembetűnőbb a különbség, ha a 16—24 évesek korcsoportját vizsgáljuk. Ezek városban az összlakosság 16%-át alkotják, Várfalván viszont csak 13,6%-ot érnek el. Ugyanakkor a 60 éven felüli lakosok aránya városban csökken (Gyéresen 8%), azokban a falvakban pedig, ahonnan elvándorolnak, növekszik. Várfalván 21,6%.

— Minthogy az elvándorlás főleg a munkaképes férfiakat érinti, az illető falvakban a nemek közötti arányban is eltolódás mutatkozik. A 25—39 évesek csoportjában Gyéresen például a férfiak és nők aránya 100:103, Várfalván viszont csak 100:92.

A lakosság nem és kor szerinti összetételében — a vándorlási folyamat hatására — bekövetkezett változások kihatottak a demográfiai tényezőkre is: a házasságkötésre, születésre, halálózásra. Ez jól kitűnik a két övezet idevonatkozó adatainak összehasonlításából:

Övezetek	1968		1969		1970		1971		1972	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
	(ezrelékben)									
születési arányszám	25,6	19,3	21,4	16,7	19,4	15,5	17,9	14,4	18,4	13,8
halálózási arányszám	8,0	13,3	8,4	12,7	7,3	11,8	7,8	11,0	7,5	10,4
természetes szaporulat	17,6	6,0	13,0	4,0	12,1	3,7	10,1	3,4	10,9	3,4
vándorlási különbözet	9,3	-2,7	3,3	-0,1	7,0	10,6	3,5	7,9	0,0	6,4
teljes szaporulat	26,9	3,3	16,3	3,9	19,1	6,9	13,6	4,5	10,9	3,0

Mi derül ki a táblázatból?

— A folyóparti övezet születési aránya magasabb a vidék átlagánál; ennek ellenkezője tapasztalható a folyóktól távolos helységeken. A távoli falvakban — a fentiek következtében — a házasságkötések száma is csökken. Várfalva községben például az utóbbi 3 évben csupán 5—6 ezreléket ért el, míg az országos átlag 7,5—8.

— A halálózási átlag az első (sűrűn lakott) övezetben a vidék átlaga alatt van, míg a II. övezetben jóval fölülte. A legnagyobb volt az elhalálózási arány Várfalva községben: 12,7 és 15 ezrelék közt mozgott, s két esztendőben meghaladta a születések számát.

— Megjegyzendő, hogy a halálózások magas száma nem a népegészségügyi viszonyokra vezethető vissza, hanem a lakosság (a korpiramis közepén) elkezdődött öregedésére. Ezt igazolja Várfalva község (a hozzá tartozó falvakkal együtt) 1973-as halotti anyakönyve, különösen az elhunytak életkorára vonatkozó adatok. A meghalt 92 lakos közül 54, azaz 58,7% 1900 előtt, 19, azaz 20,7% 1901—1910 között, 8, azaz 8,7% 1911—1920 között született. Az elhalálózottak átlagos életkora 69 év volt.

— Az első övezet, azaz a városközei falvak övezete ugyanakkor azért is duzzadt föl, mert sok közeli vagy távoli tájakról érkezett ember nem kapott (vagy nem is kért) letelepedési engedélyt Gyéresen, Tordán vagy Enyedén, hanem lakhelyül a szomszédos falvakat választotta, ahonnan könnyen járhat be a városba. Így például a már említett szilágysági származású téglagyári munkásoknak nem Gyéresen, hanem Egerbegyén biztosítottak otthont. A demográfia modern kifejezésével élve ezek a városperemi falvak idővel amolyan „hálósoba”-városokká, szputnyik-városokká lépnek elő.

Aranyosvidék főlészabadulás utáni rohamos ipari fejlődése megváltoztatta a lakosság foglalkoztatottságának szerkezetét is. Az iparban dolgozók aránya a foglalkoztatottnak több mint a felét alkotja, a mezőgazdaságban viszont már csak

19%-ot. Ugyanekkor a városiasodás nyomán növekedett a „harmadik“ ágazat, a szolgáltatások dolgozóinak aránya, amely eléri az összkalmazottak 10%-át.

Az ingázók számának növekedése révén a mezőgazdasági jellegű övezetben is átalakult a lakosság foglalkoztatottsága. 1966—1973 között, rövid hét év alatt Várfalva foglalkoztatottsági szerkezete a következőképp változott:

	1966	1973
	(százalékban)	
ipar és építkezés	9,3	21,2
mezőgazdálkodás	84,4	72,4
kereskedelem	1,1	1,1
tanügy, egészségügy, kultúra	2,2	3,0
más tevékenységi ágak	3,1	2,3

Az elsődleges foglalkozási ág, a mezőgazdaság tehát ma kevesebb embert foglalkoztat, mint 1966-ban, s a felszabaduló munkaerő növelte az ingázók és a munkások számát. De az adatokból az is kitűnik, hogy jelenleg a lakosság magasabb fokú egészségügyi, kulturális és tanügyi ellátottságban részesül, mint 1966-ban.

Aranyosvidék népesedési helyzetének elemzéséből fontos tanulságok vonhatók le, s a megmutató tendenciák nyomán a fejlődés többé-kevésbé körvonalazható:

— A főlészabadulás utáni években a városközeli körzetben Sínfalvától Gerendig a népesség nagyfokú tömörülése ment végbe. Ez a folyamat a jövőben is — előreláthatólag — folytatódik, annyi különbséggel, hogy a tömörülés — a közlekedés javulása nyomán — kiterjed, és Borévtől Vajdaszegig felőleli majd szinte az egész vidéket. Ez már most észlelhető. Várfalván például annak ellenére, hogy a kitelepülők száma ma még meghaladja a betelepülőkét, ez utóbbiak száma egyre növekszik. 1968-ban 23 egyén települt le vagy vissza a község falvaiban, 1972-ben viszont már 49.

— Az ingázási lehetőségek a Torda—Szentmihály—Sínfalva—Várfalva—Kövend—Bágyon—Szentmihály—Torda autóbusz-körjárat beindítása nyomán lényegesen megjavultak. Jelenleg Várfalván már több mint 550 az ingázók száma, a foglalkoztatottak 20%-a. A munkahelyre jutás ideje 30—40—50 perc, sok esetben nem több, mint a kolozsvári Újmonostor-negyedből az ipari övezetbe való „utazás“ tartama.

— A vidék foglalkoztatottsági szerkezete kimondottan ipari jellegű, az ipari dolgozók aránya meghaladja a foglalkoztatottak felét.

— A távoleső falvakon igen kedvezőek a lakásviszonyok. Az egy főre jutó lakterület jóval meghaladja a 10 m²-t.

— Míg Tordán, Marosújváron meglehetősen nagy kérdés a légszennyeződés, a II. övezetben kedvezőek a természeti viszonyok, tiszta a víz és a levegő.

— A vidéken, sajnos, az egy- és kétgyermekes család az uralkodó, ritkaságszámba megy a 4—5 gyermekes. Minthogy a természetes szaporulat meglehetősen alacsony, a növekvő munkaerőigény kielégítését továbbra is a távoli tájak lakosainak bevándorlása biztosítja.

Következésképpen az Aranyosvidéket, annak népesedését és településhálózatát tanulmányozó szakember szeme a jövőben egy „mikrovárosi“ nagy tájegységet lát kibontakozni, amely — mint már említettük — Borévtől Vajdaszegig terjed, s központja a Gyéressel egyesült Torda lesz.

Keszi-Harmath Sándor